

Людмила Іванівна ГОЛІНАЧ
кандидат економічних наук,
викладач кафедри аудиту, ревізії та аналізу,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: l.holinach@tneu.edu.ua

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО АУДИТУ В ПРОЦЕСІ УТВЕРДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Голінач, Л. І. Сутність соціального аудиту в процесі утвердження соціальної відповідальності бізнесу [Текст] / Людмила Іванівна Голінач // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 18. – № 2. – С. 113-117. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Досліджено сутність та особливості соціального аудиту, визначено потребу його запровадження з метою утвердження соціально відповідальної господарської діяльності бізнес-структур. З'ясовано країни-засновники цього виду контролю та підприємства, які першими використали його у своїй практичній діяльності. Запропоновано структурно-логічну схему базових елементів соціального аудиту як одного із підвидів системи контролю. Обґрунтовано його предмет, об'єкт, мету, завдання, функції. На підставі аналізу складових теорії соціального аудиту наведено його класифікацію відповідно до основних ознак.

Мета. За мету при проведенні дослідження визначено формування теоретико-методологічного інструментарію соціального аудиту для розуміння його сутності, призначення та особливостей застосування у практичній діяльності інститутів мікрорівня.

Метод (методологія). Для одержання достовірних результатів у ході викладу матеріалу використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, серед яких – історичний – з метою вивчення причин виникнення, еволюції вимог і завдань соціального аудиту, аксіоматичний і абстрагування – для пояснення сутності поняття «соціальний аудит»; конкретизації – у процесі його класифікації; діалектичний, логічний, аналогії – з метою побудови структурно-логічної схеми соціального аудиту.

Результати. На підставі дослідження визначено двоякий зміст соціального аудиту: у широкому сенсі його використовують як моніторинг соціальних взаємовідносин на різних рівнях соціально-економічних систем, у вузькому – як оцінку господарської діяльності підприємства на предмет дотримання принципів соціальної відповідальності. На підставі побудови структурно-логічної схеми базових елементів соціального аудиту визначено, що предметом його проведення на підприємстві виступає сукупність соціально-економічних відносин підприємства із зацікавленими у його діяльності сторонами. Його об'єктами є факти з господарської діяльності, що свідчать про соціально відповідальну чи безвідповідальну поведінку підприємства. Основними критеріями класифікації соціального аудиту слід вважати ознаку його функціонального призначення (соціальний аудит відповідності, ефективності, стратегічний соціальний аудит), яка визначена завданнями цього виду контролю, та ознаку його змістового наповнення (екологічний аудит, аудит охорони праці на підприємстві, аудит персоналу, аудит відносин із зацікавленими сторонами). До функцій, які виконує соціальний аудит, зараховано: інформаційну, аналітичну, евристичну, прогностичну, світоглядну, констатуючу, комунікативно-регулювальну.

Ключові слова: соціальний аудит; контроль; соціальна відповідальність бізнесу; соціально-економічна система.

ESSENCE OF SOCIAL AUDIT IN THE PROCESS OF ADOPTION OF BUSINESS SOCIAL RESPONSIBILITY

Abstract

Introduction. The essence and characteristics of social audit are identified. The necessity of its introduction with the aim of establishing socially responsible economic activity of businesses is determined. It has been clarified the founding members of this type of control and companies which have been the first ones to use it in their practice. A structural and logical schemes of the basic elements of social audit as a subspecies of the control system are proposed. Its subject, object, goal, objectives, functions are proved. On the basis of the analysis of theory of social auditing components it has been proposed its classification according to its main characteristics.

Purpose. The aim of the study is formation of theoretical and methodological tools of social audit to understand its nature, purpose and features of its use the practice of micro-level institutions.

Method (methodology). In order to obtain reliable results during the presentation of the material we have used general scientific and special methods of learning, including historical one - to study the causes of emergence, evolution of requirements and tasks of social audit; axiomatic method and method of abstraction - to explain the essence of the concept of "social audits"; method of specification - to clarify the process of classification; dialectic, logic, analogy methods - to build structural logic of social audit.

Results. On the basis of the study it has been determined the content of social audit. In the broad sense it is used as a monitoring of social relationship at different levels of socio-economic systems. In the narrow sense it is used as an assessment of business enterprises for compliance with the principles of social responsibility. On the basis of structural-logic scheme of basic elements of social audit it has been determined that the object of its implementation in the company is a set of socio-economic relations of the company with interested in its activities parties. Its objects are facts of economic activity that indicate a socially responsible or irresponsible behavior of the company. The main criterion for the classification of social audit should be considered a sign of its functional purpose (social audit of compliance, effectiveness, strategic social audit). This sign is specified by tasks of this type of control. Another criterion is the sign of its contents (ecological audit, audit of labor protection of the company, audit of staff, and audit of relations with interested parties). Among the functions that are performed by the social audit we can distinguish the following ones: informational, analytical, heuristic, predictive, ideological, static, communicative and adjusting.

Keywords: social audit; control; social responsibility; socio-economic system.

JEL classification: M420, D820

Вступ

Соціальний аудит – поняття, яке використовують разом із концепцією соціальної відповідальності та яке набуває все більшого значення із розвитком суспільства. Враховуючи те, що соціальні системи, соціальні економіки, соціально відповідальні підприємства, соціальний капітал становлять прерогативу ринкової економіки, ці об'єкти є й інституційними утвореннями, які формують необхідність утвердження соціального значення аудиту. Також вони пояснюють взаємозв'язок соціального аудиту із соціальною відповідальністю підприємств та констатують той факт, що соціальна відповідальність є важливим елементом процесу утворення організацій і невід'ємним атрибутом бізнесу. Її недотримання формує опортуністичну поведінку, наслідком чого є проблеми забруднення довкілля, дискримінація працівників у процесі трудових відносин, виробництво продукції низької якості. А тому виникає потреба у оцінці діяльності підприємств стосовно дотримання принципів соціальної відповідальності, що визначає потребу проведення соціального аудиту.

Мета та завдання статті

Як мету статті, визначено дослідження теоретичних основ соціального аудиту для розробки практичного інструментарію його застосування. Завданнями статті є: обґрунтувати зміст та особливості соціального аудиту як елементу економічних наук та як практичної діяльності, запропонувати базові теоретичні складові соціального аудиту, пояснивши їх зміст.

Соціальний аудит є специфічною формою контролю, яка набуває важливого значення у процесі гуманізації суспільства та усвідомлення його представниками факту залежності їх добробуту від діяльності чинних інститутів. Оскільки до числа таких інститутів належить бізнес, добробут населення залежить, у тому числі, й від результатів діяльності господарських структур та наслідків їх впливу на середовище функціонування. Процес розвитку теоретичних ідей соціального аудиту та практичного їх упровадження залежить від ступеня розвитку соціально-економічної системи. Це є підтвердженням тому, що соціальний аудит як підвид контролю було розроблено у Європі (у Великобританії та країнах Скандинавії) та Канаді [1]. Вже у 1995 році було здійснено низку перших у світі соціальних аудитів у корпораціях, серед яких у той час були «TheBodyShop», «Traidcraft», «BenandJerry's» [2; 3, с. 78].

Історично трактування соціального аудиту набуло вузького та широкого розуміння. У широкому сенсі соціальний аудит розглядають як моніторинг соціальних взаємовідносин на рівні міжнародних, національних, регіональних, місцевих соціально-економічних систем. Зокрема Попов Ю. Н. під соціальним аудитом розуміє інструмент регулювання соціоекономічних відносин, який виходить за межі окремої організації і охоплює різні рівні соціальної сфери; має на меті не тільки виявлення соціальних ризиків, але й вплив на весь комплекс відтворення і розвитку людських ресурсів [4, с. 6]. Мазурик О. В. визначає соціальний аудит як універсальну технологію комплексної перевірки реального стану соціального об'єкта відповідно до прийнятих стандартів, формальних норм та положень [5, с. 80]. Універсальність автор пояснює можливістю застосування соціального аудиту в різних сферах життєдіяльності суспільства та на різних рівнях: корпоративному, галузевому, регіональному. Комплексність розглядає в системному застосуванні різних дослідницьких процедур: програмного аудиту, моніторингу, діагностики, соціальної експертизи, кваліметричного аналізу, опитування, аналізу документів [6, с. 9-10]. У вузькому сенсі соціальний аудит розуміють як контроль відповідності результатів поведінки бізнесу етичним, законодавчим вимогам до його діяльності. У цьому сенсі зазначений вид контролю здійснюють з метою оцінки соціальної відповідальності підприємств чи визначення факту її відсутності.

Як будь-який інший вид контролю діяльності бізнесу, соціальний аудит набуває свого предмету та враховує конкретні об'єкти дослідження. Враховуючи мету соціального аудиту вважаємо, що його предметом є соціально-економічні відносини на підприємстві та відносини підприємства із суспільством (споживачами, бізнес-партнерами, акціонерами, громадськістю, державою). Об'єктом соціального аудиту на підприємстві є факти господарської діяльності підприємства, виражені у комплексі техніко-економічних показників, що свідчать про соціально відповідальну чи безвідповідальну поведінку бізнесу (рис. 1). Ці показники можуть бути документально оформленими та узагальненими у звітах підприємства, де особливого значення набуває нефінансова звітність (соціальний звіт), а також зібраними аудитором у процесі перевірки з допомогою методів та процедур аудиту.

Із розвитком соціального аудиту перелік його завдань розширюється та створює підґрунтя до поділу даного виду контролю на підвиди.

За функціональним призначенням вирізняють соціальний аудит відповідності, соціальний аудит ефективності та стратегічний соціальний аудит [7, с. 100]. Завдання соціального аудиту відповідності передбачають оцінку результатів соціально-економічних процесів та зв'язків підприємства стосовно їх відповідності еталонам (критеріям, передбачених у нормативно-правових актах, інструкціях, рекомендаціях, стандартах провідних бізнес-структур тощо). Соціальний аудит ефективності дає оцінку процесу управління стратегією соціальної відповідальності на підприємстві, визначає соціальний ефект, економічну ефективність проведених соціальних проектів як для підприємства, так і для суспільства. Стратегічний соціальний аудит аналізує узгодженість політики соціальної відповідальності підприємства із вимогами, що склалися у суспільстві до діяльності бізнесу на певному етапі його розвитку.

За об'єктами дослідження можна виділити екологічний аудит, аудит охорони праці на підприємстві, аудит персоналу, аудит відносин із зацікавленими сторонами. Екологічний аудит передбачає оцінку впливу діяльності підприємства на довкілля. Аудит охорони праці базується на контролі та оцінці заходів із створення безпечних для здоров'я і життя, сприятливих умов для праці, відпочинку працівників. Аудит персоналу здійснює аналіз трудових показників, які дозволяють оцінити техніко-економічний потенціал, визначити резерви ефективного використання персоналу підприємства, організувати справедливую оплату праці, визначити способи удосконалення соціально-трудових відносин на підприємстві. Аудит відносин із зацікавленими сторонами визначає рівень відповідальності та ступінь виконання взятих підприємством зобов'язань при співпраці із постачальниками, покупцями, фінансово-кредитними установами, інвесторами, місцевим населенням, державою.

Рис. 1. Структурно-логічна схема соціального аудиту

Наступну класифікацію соціального аудиту можна здійснювати за загальноовживаною класифікацією: за місцем виникнення, формами організації, обсягом поставлених питань, часом дії тощо [8, с. 20-22].

Однією з основних функцій соціального аудиту є інформаційна. Її сутність зводиться до надання відомостей про результати соціально відповідальної діяльності, функціонування соціальних процесів на підприємстві, фактичні та імовірні відхилення соціальних показників від вимог міжнародних і національних нормативно-правових актів, інструкцій, стандартів, конвенцій. Аналітична функція полягає в аналізі об'єкту дослідження, визначенні ефективності реалізації соціальних програм на підприємстві їх впливу на суспільство та економічні результати бізнесу. Констатуюча функція передбачає підтвердження чи спростування аудитором показників - результатів соціально відповідальної діяльності бізнесу, які є документально підтвердженими й узагальненими у звітності підприємства. Профілактична функція соціального аудиту формує умови для попередження соціальних ризиків, які можуть виникати в процесі неефективного управління чи реалізації соціальних проектів або в результаті безвідповідальної господарської діяльності бізнес-структур. Світоглядна функція передбачає формування етики бізнесу, утвердження звичаїв, традицій, цінностей соціальної відповідальності, розробку корпоративної культури ведення господарської діяльності підприємствами. Евристична функція соціального аудиту відображається у відкритті нових закономірностей методики практичної реалізації соціальних проектів бізнесом, їх організації, способів фінансування та позиціонування. Прогностична функція полягає в передбаченні тенденцій розвитку проектів соціально відповідальної діяльності, вимог до корпоративної культури, відносин із зацікавленими сторонами, видів суспільних проектів, методів управління інтелектуальним потенціалом бізнесу, актуальних у наступних звітних періодах та необхідних для формування ефективної стратегії діяльності підприємства. Комунікативно-регулювальна функція соціального аудиту допомагає визначити наскільки діяльність підприємства відповідає суспільним очікуванням за допомогою підтвердження (непідтвердження) показників соціальної звітності; сформувати умови для довіри з боку місцевого населення, споживачів, громадських активістів, фінансових структур та інших зацікавлених сторін до діяльності бізнесу; встановити діалог між бізнесом та представниками суспільства; стимулювати

підвищення позитивного іміджу соціально відповідального виробника; підтвердити дані для внесення соціально відповідальних компаній до рейтингів соціальної відповідальності.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Розвиток теорії та практики соціального аудиту дозволить підвищити рівень соціальної відповідальності бізнесу та створить умови для попередження виникнення частини проблем екологічного та соціального характеру у суспільстві. Наступні дослідження з питань методологічного інструментарію проведення цього виду контролю спростять процес утвердження у практичній діяльності підприємств соціального аудиту, створять умови для ефективного його застосування з метою досягнення максимально можливого соціального ефекту.

Список літератури

1. Кантерев, А. И. Англосаксонская модель социального аудита [Електронний ресурс] / А. И. Кантерев. – Режим доступу: <http://www.globecsi.ru/Articles/2007/Anglosaks.pdf>.
2. Парді, Б. Соціальний аудит. Основні положення [Електронний ресурс] / Б. Парді. – Режим доступу: <http://www.ced.org.ua/ukr/magazines/1/90.htm>.
3. Катихін, Є. О. Соціальний аудит в Україні: історичні тенденції / Є. О. Катихін // Статистика України. – 2011. – №1. – с. 77-81
4. Попов, Ю. Н. Социальный аудит в системе регулирования социально-трудовых отношений / Ю. Н. Попов // Социальный аудит: проблема развития: сборник. – М.: Издательский дом «АТИСО», 2008. – 91 с.
5. Мазурик, О. В. Суспільні функції та можливості соціального аудиту / О. В. Мазурик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія, – № 1 (4). – 2013. – С.79-83
6. Мазурик, О. В. Соціальний аудит як сучасна діагностична технологія в управлінській практиці України [Текст] : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04 / Олег Володимирович Мазурик; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2014. - 36 с.
7. Хрущ, В. О. Розвиток соціального аудиту в системі соціального управління / В. О. Хрущ // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки, 2013. – вип. 2. – С. 98-102
8. Огійчук, М. Ф. Аудит: організація і методика: Навч. посібник. 2-е вид., перероб і допов. / М. Ф. Огійчук, І. Т. Новіков, І. І. Рагуліна. – К.: Алерта, 2012. – 664 с.

References

1. Kapterev, I. A. (2007). The Anglo-Saxon model of Social Audit. Retrieved February, 16, 2015, from : <http://www.globecsi.ru/Articles/2007/Anglosaks.pdf>.
2. Pardi, B. (n.d.). Social Audit.The main provisions. Retrieved February, 14, 2015, from : <http://www.ced.org.ua/ukr/magazines/1/90.htm>.
3. Katychin, O. J. (2011). Social Audit in Ukraine: historical trends. Statistics of Ukraine 1, 77-81.
4. Popov, N. Y. (2008). Social Audit in the system of regulation labor relations. Moscow:Publishing house «ATISO».
5. Mazuryk, V. O. (2013). Social features and possibilities of Social Audit. Bulletin of Kyiv National university of Taras Shevchenko. Series: Sociology 1 (4), 79-83.
6. Mazuryk, V. O. (2014). Social Audit as modern diagnostic technology in management practice of Ukraine. Bulletin of Kyiv National university of Taras Shevchenko.Kyiv.
7. Chruch, O. V. (2013).The development of Social Audit in the system of social control. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economics 2, 98-102.
8. Ohychuk, F. M. (2012). Audit: Organization and Methods. Kyiv: Alerta.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2014 р.